

János de Asbóth - An official tour through Bosnia and Herzegovina, 1888

(prijevod dijela o Mostaru)

*Priznati mađarski pisac, etnolog, političar, ujedno i član mađarskog parlamenta i vlade, a danasve poznat putopisac **János de Asbóth**, (1845. – 1911.) pune je četiri godine proveo kao pratnja ministra financija Benjamina Kállaya, kojemu je na upravljanje bila dodijeljena Bosna i Hercegovina te je tako proputovao dosta zemalja na Balkanu. Baš je na inicijativu Kállaya počeo zapisivati detalje svojih putovanja, a sve kako bi se što bolje upoznala Bosna i Hercegovina. Svoj putopis prvo objavljuje na njemačkom jeziku 1888. g. pod nazivom „Bosnien und Herzegowina Reisebilder und Studien“ (Bosna i Hercegovina – slike s putovanja i studija) da bi engleski prijevod iste knjige pod nazivom „An official tour through Bosnia and Herzegovina“ (Službeno putovanje Bosnom i Hercegovinom) objavio 1890. g. U putopisu navodi spomenike, historiju i narodna sjećanja iz prošlosti, a sve to uspoređuje s trenutnim stanjem zemlje. Nezaobilazni dijelovi knjige su bogatstvo i slikovita priroda zemlje te (za nas važno) epizoda u kojoj je detaljno opisao Mostar.*

Prva rečenica kojom započinjemo njegove dojmove o Mostaru, mnogo je puta citirana u kasnijim putopisima mnogih autora.

[...] Pola istočnjački, pola talijanski, sasvim hercegovački, slikovit i monumentaln. Na zaštitu i obranu poziva svaki kamen. Nijedan grad na svijetu ne najavljuje tako glasno kako svoje porijeklo i postojanje može zahvaliti borbi, ratovima, najviše odbrani.

Mnoge duge milje svoga beskrajnog toka u dubokom stjenovitom kanjonu voda Neretve ne teče tako, bučno i hučno, borbeno i pjenušavo kao kroz stjenovitu divljinu Hercegovine, na početku prema sjeveru, onda prema zapadu, konačno u jednom ogromnom luku prema jugu. Svukud je prisiljena i potiskivana stjenovitim planinama s kojih po njoj bljuju divlji potoci. Malo prije Mostara, na lijevoj obali rijeke, otvara se relativno duga zaravan. U pepeljastom podnožju grbave divljine Porima i Veleža od rijeke se povlače, skoro kao da žele zauzeti mjesto puno poštovanja kao i glavni grad pokrajine. Samo s onu stranu obale krečnjački i zidovi škrljca padaju strmo. Raskošna, južnjačka vegetacija i polja duhana u cvatu prekrivaju cijelu dolinu, no, uzalud pogledom tražimo grad – ne vidimo kuće osim par skladišta municije. Nailazimo na vojne barake i vojnike. Zašto grad nije ovdje izgrađen? Zašto su osnivači grada izbjegli ovu privlačnu poziciju? Sve dok nismo stigli do točke gdje ravnica prestaje i Podveležje se opasno približava Neretvi, a skoro dodiruje stožasto brdo Hum na suprotnoj obali i jednom jedinom dugačkom uskom ulicom ušli u Mostar. Zašto baš ovdje? Iz sljedećega razloga: jer su Hercegovci oduvijek bili ratnici, čak i dok još nisu bili Hercegovina. I samo nebo zna koje rase su nastanjivale ovu zemlju u predpovijesno doba kad je postavljen prvi kamen za ljudsku nastambu. Bili su vojnici, veliki taktičari i stratezi koji nisu naseljavali ravnice, nego su zauzimali pozicije u uskim klancima, baš kao što su to činili osnivači i stanovnici malenoga Vranduka u dolini Bosne, jedino što je ovdje zauzeta daleko važnija pozicija. Naime, svatko tko želi putovati od mora dalje unutar zemlje mora proći ovom uskom ulicom, jer bi se u suprotnom morao vucarati po ovim nemogućim stjenovitim vrletima, bio to trgovac natovaren svojim

teretom ili okupator s oružjem u rukama. Nema drugoga prolaza ovuda. Ovaj stjenovit prolaz između Podveležja i Huma, kojim dere Neretva, jedini je prolaz u unutrašnjost zemlju iz pravca mora. [...] Sa svojom ogromnom dužinom ovo je jedina ulica između Podveležja i Neretve. Jedan red kuća prati granicu stijena koje se uzdižu iz vode, dok je drugi red naslonjen na obod brda. [...]

[...] Most je remek-djelo koje posramljuje sve arhitekte svijeta. Sljedeće predanje i danas postoji među mostarskim muhamedancima: graditelj Rade, koji je bio među ovdašnjim robljem, iskupio je svoju slobodu od Turaka putem ovoga mosta. Most se za vrijeme gradnje stalno rušio sve dok šumska vila iz planina nije dala savjet pa je u temelje ugrađen mlad ljubavni par. [...]

[...] Na desnoj obali, malo ponad stijena koja se uzdižu iz riječnog korita, su mlinice, kolibe i ruševine oronulih kuća. Sve je to zbijeno na uskom prostoru nevjerovatnih, neopisivih, romantičnih oblika i stanja, jedino mogućima na Istoku. Među njima grane šipaka i smokava mašu svojim južnjačkim lišćem, a rječica Radobolja izljava sebe u Neretvu između kuća odmah tu u podnožju pepeljastosivog stošca Huma. Dvadeset jednostavnih kamenih mostića premošćuju ovaj tok. Jedna jedina velika građevina nadvisuje cio ovaj sklop, no, na većoj udaljenosti od obale. To je katolička crkva, vrlo lijepa i velika građevina s prostranim dvorištem ispred i grbom s dvoglavim austrougarskim orlom na njoj.

Ako je ovaj dio Mostara siromašniji građevinama, u očima to bogato nadomješta bujna vegetacija, bašte pune cvijeća, vinogradi i voćnjaci – osvježavajući prizor u podnožju golog i pustog brda.

Period kad je Mostar osnovan i koje je ime imao u prošlosti još je uvijek zagonetka. Mnogo je onih koji su tražili stari Anbdetrium i Bistuas u ovom gradu, međutim, nedavna istraživanja smještaju ove antičke gradove dalje na zapad. Drugi povezuju njegovo ime sa slavenskom riječi „most“, a sam grad s „*pons vetus*“ (lat. stari most). U starim talijanskim dokumentima spominje se kao „*Umove id est Mosaro*“ i kao Mosarum. Umove ima nekakvu vezu sa zemljom Chlum (humskom). [...] Chlum, Hlum i Hum, predstavlja ime mostarskoga brda. [...]

[...] Ljudi imaju više južnjački izgled, njihove sanjalačke oči, njihova gusta sjajna crna kosa, njihove zaobljene figure i pokreti, sve to pokazuje južnjačko. Muslimanska se populacija, i muškarci i žene, po svojim nošnjama ne razlikuje od one u Bosni, jedino su lica u žena više sakrivena. Veo koji pokriva čak i oči, ovdje nije načinjen od istoga mekanog materijala, nego od čvrstoga, često i od baršuna. Međutim, među kršćanima, a posebice među pravoslavcima, nošnja je više nalik na crnogorsku, tako da je sličnost neosporna. Ovdašnje su žene lijepe, imaju vitak i gibak stas, skladno isklesane figure. [...]

[...] Postoji još razlika. U Mostaru smo susreli europsku civilizaciju. Naš domaćin i njegova ljupka žena Talijanka ugstili su nas europskom udobnošću i sjajem u svojoj kući na dva kata, tako da nam se činilo da smo, nakon brojnih oskudica na našim putovanjima, konačno stigli u raj. Ispod naših prozora svirala je vojna kapela.

(Preveo: Tibor Vrančić)